

טרנסניסטריה

(Transnistria). איזור במערב אוקראינה, בין הנהר בוג במזרח ובין הנהר דניסטר במערב, בין חוף הים השחור בדרום ובין קו מצפון לעיר מוהילב פודולסקי. השם טרנסניסטריה הוא הגדרה גיאוגרפית מלאכותית שנוצרה במלחמת-העולם השנייה, ומתייחס לאותו חלק של אוקראינה שהיטלר מסר לרומניה בתמורה על השתתפותה במלחמה בברית-המועצות. שטחה של טרנסניסטריה נכבש בידי הגרמנים והרומנים בקיץ 1941. לפני המלחמה ישבו בשטח כ-300,000 יהודים. עשרות אלפים מהם נרצחו בידי איינזצגרופה D בפיקודו של אוטו אולנדורף, ובידי צבאות גרמניה ורומניה. אחרי כיבושה היתה טרנסניסטריה למקום ריכוז ליהודי בסרביה, בוקובינה וצפון מולדובה (כלומר, אותו חלק של מולדווייה שנשאר בידי רומניה), שהשלטונות הרומניים גירשום בפקודתו הישירה של יון אנטונסקו. הגירוש החלו ב-15 בספטמבר 1941 ונמשכו, בהפסקות, עד סתיו 1942. רוב הניצולים ממעשי הטבח שנערכו בבסרביה ובבוקובינה גורשו לטרנסניסטריה עד סוף 1941. בגל הראשון הוא היו, לפי הרישומים של הז'נדרמים והצבא הרומני, 118,847 יהודים. בקיץ 1942 חודשו הגירושים וכ-5,000 יהודים, רובם מן העיר צ'רנוביץ, הועברו מעבר לנהר הדניסטר. גורשו גם מאות רבות של אסירים מדיניים, יהודים ואחרים, שהיו חשודים באהדה לקומוניסטים, וכן יהודים שהתחמקו ממילוי ההוראות בנוגע לעבודת הכפייה, חלקם עם בני משפחותיהם. נראה שהמספר הכולל של המגורשים הסתכם ב-150,000 אף שלפי מקורות גרמניים המספר הוא 185,000.

בסתיו 1942 הציע המטה הכללי של הצבא הרומני לגרש עוד 12,000 יהודים שלא התייצבו לעבודת כפייה או שלא מילאו אחר כול ההוראות בעניין עבודת הכפייה. הדבר לא יצא אל הפועל מכיוון שבינתיים שינתה ממשלת רומניה את מדיניותה, סירבה למלא אחר תוכנית הגרמנים לגרש את כול יהודי רומניה למחנה ההשמדה בבלז'ץ, וב-13 באוקטובר 1942 הפסיקה את הגירוש לטרנסניסטריה.

מעמד המגורשים ומעמד היהודים האוקראינים המקומיים בטרנסניסטריה נקבע בצו מספר 23 מיום 11 בנובמבר 1941 החתום בידי הרודן אנטונסקו. על היהודים נאסר חופש התנועה ובחירת מקום המגורים, הם רוכזו בגטאות ובמחנות, ועל כולם חלה חובת עבודת כפייה 'לטובת הציבור'. הובטח למגורשים שכר יומי, אך למעשה לא קיבלו כול תשלום תמורת עבודתם. המחנות והגטאות היו נתונים לסמכותם של מיפקדות הז'נדרמריה ושל השלטונות המינהליים הרומניים ברחבי טרנסניסטריה. בסוף נובמבר 1941 רוכזו רוב יהודי בסרביה ובוקובינה במחנות ובגטאות בצפון טרנסניסטריה ובמרכז. לאחר טבח ביהודי אודסה, בפקודתו של אנטונסקו, שבו נרצחו 25,000 יהודים, גירשו שלטונות הכיבוש הרומניים,

בתיאום עם הגרמנים, את היהודים ששרדו באודסה ובסביבתה למחנות השמדה במחוז גולטה (Golta): 54,000 במחנה בוגדנובקה, 8,000 במחנה אקמצ'טקה (Akhmetchetka) ו-18,000 בדומנובקה. כול היהודים במחנה בוגדנובקה נורו למוות בידי ז'נדרמים רומנים, המשטרה האוקראינית ויחידה מיוחדת של הגרמנים המקומיים (Sonderkommandor). בינואר-פברואר 1942 נרצחו 12,000 יהודים אוקראינים בשני המחנות האחרים. 28,000 יהודים, רובם מיהודי אוקראינה, נרצחו בידי הס"ס והמשטרה הגרמנית בעזרת הגרמנים המקומיים תושבי כפרים בדרום טרנסניסטריה. במרס 1943 שרדו רק 485 יהודים אוקראינים בכול דרום טרנסניסטריה. בסך הכול נרצחו כ-185,000 יהודים אוקראינים בידי צבאות הרומנים והגרמנים, איינזצגרופה D, גרמנים ואוקראינים מקומיים. המגורשים מרומניה רוכזו, כאמור, בעיקר בצפון טרנסניסטריה, ובמרכזה. לשלטונות הרומניים לא היתה כול תוכנית ליישוב עשרות אלפי המגורשים, ודאגתם היחידה היתה רק לדחוף את היהודים מזרחה וצפונה. לא היתה כול דאגה לתנאי קיום מינימליים – מגורים, מזון, טיפול רפואי וכדומה. במקומות שבהם שרדו יהודים אוקראינים הם קיבלו את המגורשים מרומניה בחמימות וניסו לאכסנם בכול דרך אפשרית. ואילו יהודים אוקראינים שהצליחו לברוח מאזורי ההשמדה של הגרמנים הוסתרו בידי היהודים הרומנים בגטאות. חורף 1941/42 היה הקשה ביותר, ועשרות אלפי מגורשים נספו ברעב, בקור, בטיפוס הבהרות ובדיזנטריה. המגורשים שהתארגנו בכוחות עצמם וגם ראשי קהילות שגורשו עם קהילותיהם, ניסו לארגן עזרה הדדית כדי להבטיח את הקיום, ואולם, תוצאות הפעילות בחורף הראשון היו דלות. בגטאות מסויימים הוקמו מטבחי ציבור, בתי-חולים, בתי-יתומים ומאפיות, ואורגנו קואופרטיביון לבעלי מקצוע. הרופאים בקרב המגורשים נלחמו במחלות המדבקות בלי תרופות, בלי ציוד וחומרי חיטוי, ורבים מן הרופאים נספו אף הם. המצב בטרנסניסטריה השתפר לקראת החורף השני של 1942/43, כאשר החלו להגיע משלוחי העזרה של הקהילות היהודיות ב'רגאט' (רומניה בגבולותיה הישנים שלפני מלחמת-העולם הראשונה) ובדרום טרנסילוניה. ב-17 בדצמבר 1941 השיג יושב-ראש התאחדות היהודים הרומנים וילהלם פילדרמן את אישורו של אנטונוסקו לשלוח עזרה למגורשים, ואולם, השלטונות ערמו מכשולים רבים בדרך להעברת העזרה ורק חלק ממנה הגיע לידי המגורשים.

בעקבות הידיעות הראשונות על תנאי החיים החמורים באיזור ההגליה אירגנו התנועה הציונית ברומניה וועדת העזרה (האוטונומית) בבוקרשט וכן גופים וולונטריים אחרים משלוחי סיוע לטרנסניסטריה. הידיעות הגיעו בצורה מקוטעת בלבד בגלל האיסור שהטילו השלטונות על קשרי דואר בין יהודי רומניה ובין המגורשים. גם לאחר שאישור הגשת סיוע הקשו השלטונות את העברתו באמצעות צעדים פיסקליים ומינהליים, כגון שער לא ריאלי להחלפת המטבע הרומני למרקים של כיבוש, שיעורי מכס גבוהים, עיכוב משלוחים ועוד. עם זאת, למן

החורף השני 1942/43 לגירוש היתה לעזרה שהגיעה מיהודי רומניה השפעה רבה בהצלת חלק מן המגורשים לטרנסניסטריה. המאבק העיקרי של הארגונים היהודיים והערכות חדשות של ראשי השלטון בקשר להתפתחויות בחזית הביאו לידי כך שהשלטונות אישרו את בואה של משלחת של ועדת העזרה (האוטונומית) לטרנסניסטריה. בראשית ינואר 1943 ביקרה שם משלחת ראשונה, ובראשה פרד שרגא, ולמרות האיסור המוחלט שהטיל מושל טרנסניסטריה גיאורגה אלכסיאנו על חברה להתקשר במישרין עם ראשי הגטאות והמחנות, התרשמה המשלחת ברור ממצב המגורשים וצורכיהם. הדין-וחשבון שחיברה המשלחת תורגם לשפות שונות ואף נשלח למוסדות היהודיים בארצות אחרות כדי להשיג עזרה למען המגורשים.

לקראת סוף 1943 החלה להגיע עזרה מהג'וינט, מועד ההצלה בקושטא, מן ה'קונגרס היהודי העולמי', ומ'אזזה'. בסוף אפריל 1943 ביקר בטרנסניסטריה שליח האפיפיור ההגמון אנדריאה קאסולו ובפברואר 1944 שלח האפיפיור סכום סימלי לעזרת המגורשים. ואולם, המאבק העיקרי של ה'מועצה היהודית' (Consiliul Evreesc) התמקד בתביעה להחזיר את המגורשים לרומניה ולאפשר לחלק מהם לעלות לארץ-ישראל. באפריל 1943 השיגה המועצה, בסיוע 'מרכז היהודים', שהסכמתו היתה דרושה לכול פעולת עזרה או החזרה, את הסכמתו של אנטונסקו להחזרת 5,000 יתומים ויהודים אחרים שגורשו 'בטעות'. ההחזרה לא יצאה אל הפועל בגלל התנגדותם של הגרמנים והקשיים הטכניים והביורוקרטיים שערם מושל טרנסניסטריה, וכן עקב ההתערבות של המפתי הירושלמי חאג' אמין אל חוסייני במשרד החוץ הגרמני ועוד. פילדרמן, שבמאי 1943 גורש גם הוא לזמן קצר לטרנסניסטריה, קרא לאחר שחרורו באוגוסט 1943 לממשלת רומניה להתיר לכול המגורשים לשוב לרומניה. כאשר היה הצבא הסובייטי קרוב מאוד לטרנסניסטריה ניתן סוף סוף האישור, ובאמצע דצמבר 1943 הותר לקבוצה הראשונה בת 1,500 ניצולים מדורוהוי לחזור לעירם. במרס 1944 החל שחרור טרנסניסטריה בידי הצבא הסובייטי. אותה עת הצליחה ועדה יהודית שבאה מבוקרשט להחזיר לרומניה 2,518 יהודים ממגורשי טרנסניסטריה. כ-90,000 מתוך 145,000-150,000 המגורשים נספו. בשנים 1945-1946 הותר לרבים מן הניצולים לחזור לרומניה.